

עלון פרשת תולדות
כ"ט מרחשון תשע"ח

יחי ראובן

מתוך הספר "יחי ראובן" מאוצרותיו של הגאון הצדיק רבי ראובן קרלנשטיין זצ"ל

וַיָּאֵבֶב יַצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צִיד בְּפִי וּרְבִקָּה אֶהְבֶּת אֶת יַעֲקֹב (כה, כח)
רבי ישע בער זצ"ל, בנו של הבריסקער רב זצ"ל, אמר חידוש לאביו על פסוק זה:

אצל יצחק נאמר "ויאהב", בלשון עבר, ואילו אצל רבקה נאמר "אוהבת", בלשון הווה. מדוע?
הסביר רבי ישע בער על פי דברי המשנה באבות (ה, טו): "כל האבה שתלויה בדבר - בטל דבר בשלה אהבה". אהבתו של יצחק לעשו היתה 'תלויה בדבר', כפי שאומר הכתוב "כי ציד בפיו", לכן כתוב "ויאהב" בלשון עבר, אולם אהבת רבקה ליעקב היתה אהבה שאינה תלויה בדבר, על כן כתבה התורה "אוהבת" בלשון הווה.
כאשר שמע הרב מבריסק את החידוש מפי בנו, הרים קולו בצעקה: "בער'ל, כך מדברים על האבות? אהבה התלויה בדבר?!"
ניסה הבן להצטדק באומר: "אבא, אבל כך הרי כתוב בפסוק".
אמר לו הבריסק'ר רב: "אמנם כתוב, אבל לא מדברים כך על האבות. וכי יש לנו כלל מושג מה זה אבות?!"

לשם קיום מצות כיבוד אם

וְתֹאמְרוּ לוֹ אִמּוֹ עֲלֵי קָלְתֶּךָ בְּנֵי אִם שְׁמַע בְּקוֹלִי וְלֹא קַח לִי (כו, יא)

מפרש האלשיך הקדוש:

רבקה הבינה שלא די בכל אותן תחבולות אנושיות - להלביש על עצמו עורות גדיי העזים ולדבר בקולו של עשו, ואין די בהן כדי להסיר ממנו את סכנת "והבאתי עלי קללה ולא ברכה" חלילה, שכן מי יודע, אולי יבחין אביו בין שער העזים לשערות אדם, או שמא יישמש העור מעל ידיו או מחלקת צואריו, או ימשמש יצחק קצת יותר בחוזק וירגיש בתרמית, או ימששנו במצחו ופניו. על כן - אמרה רבקה ליעקב בחכמה - אתה מפחד שיצחק יקלל אותך? אתן לך עצה: אל יעלה על רוחך לעשות את המעשה הזה להנאת הברכות או כדי לנצח את אחיך, רק לשם קיום מצות אמך, כי אז בראי יהיה ה' בעורך, שהרי כלל גדול הוא בידנו ששלוח מצוה אינם ניוזקין.
זהו שאמרה: "אך שמע בקולי", כלומר תכוון במעשיך אך ורק לשמוע בקולי, ומעתה גם הקיחה תהיה לשמי לעשות מצוותי, כי אמך אני, ולך קח לי".

למי שייכים בגדי עשו החמודות?

וַתִּקַּח רְבִקָּה אֶת בְּגָדֵי עֵשָׂו בְּנֵה הַגִּדִל הַחֲמֹדִת אֲשֶׁר אָתָּה בְּבִית וְתַלְבָּשׁ אֶת יַעֲקֹב בְּנֵה הַקֶּטָן (כו, טז)

המפרשים שואלים, כיצד רבקה הורתה לעצמה היתר לקחת את הבגדים השייכים לעשו ולא חששה לאיסור גזל? חז"ל אומרים שעשו לא הסכים להפקיד את הבגדים אצל נשיו, הוא לא סמך עליהן, ולכן בחר להפקיד אותם בידי רבקה. והנה היא מועלת, לכאורה, בפקידון ונותנת את הבגדים ליעקב! התשובה לכך היא, שכפי הידוע, בגדים אלו לא היו שייכים לעשו. הוא חמד אותם, וגזל אותם, מנמרוד. אבל גם נמרוד לא היה הבעלים האמתיים של הבגדים. בגדים אלו היו שייכים לאדם הראשון, שהתהלך עמם בגן עדן. זהו ריח גן עדן שהריח יצחק, בעת שיעקב נכנס אליו לבוש בבגדים אלו. אדם הראשון מסר אותם לחנוך, חנוך מסר אותם לנח, ונח הניח אותם בתוך התיבה. כשיצאו מהתיבה, חם גנב אותם, ונתן אותם לנמרוד.
נמצא, אפוא, שהבגדים שייכים על פי דין לנח ולשם בנו, ואינם שייכים לנמרוד או לעשו. לפיכך יכלה רבקה להשתמש בהם ולתתם ליעקב, ללא כל חשש.

והנה, ב"דעת זקנים מבעלי התוספות" מתואר כיצד גזל עשו את הבגדים מידיו של נמרוד:

נמרוד היה רוצח גדול, רוצח עולמי! יום אחד הוא מגיע לשדה ורואה שקם לו מתחרה: עשו. הוא פונה אליו ואומר לו: "כאן אין רשות אף לא לאחד לצוד

ה'ראיות' שהשמיעו ליצני הדור...

אֲבָרְהָם הוֹלִיד אֶת יַצְחָק (כה, יט)

שואל רש"י הקדוש: "על ידי שכתב הכתוב 'יצחק בן אברהם' הווקס לומר 'אברהם הוליד את יצחק?' ומתרץ: "לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו, מה עשה הקב"ה, צר קלסטר פניו של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק, וזהו שכתב כאן 'יצחק בן אברהם' היה, שהרי עדות יש ש'אברהם הוליד את יצחק".

שואל ה"תרומת הדשן" על רש"י: מדוע העובדה הזאת שקלסטר פניו של יצחק היה דומה לאברהם הווכחה בפרשתנו? מה עניינה לכאן, הלא מקומה בפרשה העוסקת בלידת יצחק?

ומתרץ, כי ליצני הדור היו אמנם לצים, אבל היתה להם את התבונה להסתייר את ליצנותם. הרי אם כולם יידעו שהם לצים, לא יתייחסו ברצינות לדבריהם ולא יצליחו להפיץ ולהחדיר את הארס שלהם בקרב הבריות. מה עשו? עטפו את דברי הליצנות שלהם במעטה של רצינות, ביססו את טענותיהם על אדני ההיגיון והשכל הישר.

הם טענו: "מאבימלך נתעברה שרה". הם לא אמרו זאת בנימה של ליצנות ובדיחות הדעת אלא ברצינות גמורה, וביססו את הטענה הזאת על ראיות 'הגיניות'. רש"י מביא טענה אחת: "שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו".

ה"תרומת הדשן" מביא עוד 'ראיה חזקה' שהשמיעו ליצני הדור, להוכיח כי "מאבימלך נתעברה שרה". ליצחק היו שני ילדים - יעקב צדיק ועשו הרשע. ולכאורה, הרי יצחק הוא צדיק, ואיך יצא ממנו עשו הרשע? לליצני הדור היה הסבר ופתרון 'משכנע': יצחק היה בנם של שרה ואבימלך. שרה אמו היתה צדקנית, ומהשורשים הללו נולד יעקב, ואילו אביו מוליכו היה אבימלך, המלך רשע, ומהשורשים הללו נולד עשו.

לפיכך, בפתח הפרשה העוסקת בלידת יעקב ועשו, בא הכתוב ומעיד: "אברהם הוליד את יצחק", יצחק הוא בנו של אברהם אבינו, ואף דמות דיוקנו של יצחק היתה דומה לאברהם.

הצדיק אינו משלים עם ההפסד!

וְאֶחָדֵינוּ יֵצֵא אֶחָיו וְיִדּוּ אֶחֶת בְּעֵקֶב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב (כה, טו)

שמעתי וורט נפלא מהרבי מלעלוב זצ"ל:

יעקב ועשו, כל אחד מהם רצה לצאת ראשון, כדי להיות בכור. לבסוף עשו יצא ראשון והוא זכה בכבודה, אם כן, לשם מה עדיין יעקב אוהו בעקבו של עשו, מה זה מועיל לו?

אלא זו דרכם של צדיקים. גם לאחר שהצדיק נוכח לדעת שלא עלה בידו להשיג את מבוקשו, הוא לא אומר לעצמו: 'טוב, אני את שלי עשיתי, ניסיתי, לא הצלחתי' - והולך לדרכו. לא! לא כך נוהג הצדיק. גם לאחר שלא עלתה בידו, הוא לא מסוגל להשלים עם הכשלון. הדבר ממשיך להסעיר את רוחו, הוא אינו נתן מנוח לנפשו.

יעקב רואה את עשו יוצא ראשון, ובכך הוא זוכה לכבודה, עם כל המעלות הרוחניות הגדולות הנלוות לה. יעקב אינו משלים עם הדבר. הוא כל כך משתוקק לכבודה, נפשו יוצאת להשיגה, וכשלא עלתה בידו - הוא ממשיך לסעור בקרבו. אחיותו בעקב עשו היא פעולה טבעית של מי שאינו מסוגל להשלים עם הדבר. ידו מושטת באופן אינסטינקטיבי אל עקבו של עשו לעצור אותו, למרות שהוא יודע היטב שאינו יכול לשנות את המציאות ולמנוע מעשו לצאת ראשון.

להלש הזה הבעור בלבו של הצדיק לא הולך ריקם. נכון שעשו יצא ראשון וזכה בכבודה, אבל זה רק זמני. בסופו של דבר, בזכות ההשתוקקות האדירה של יעקב לזכות בכבודה - הוא אכן זכה לה.

כך מדברים על האבות!?

השתדלות. זה אי אפשר! לא להזכיר שם שמים? לא יכול. זו השפה שלי ולא אשנה אותה תמורת כל הון דעלמא!
זה לימוד גדול. הדיבור! הדיבור של יעקב והדיבור של עשו! איי איי איי.

מעשי ראובן

בשעה שבע בבוקר מגיעים רבי ראובן וצ"ל ומלווהו לשערי בית החולים. בפתח ממתנים להם שני שוטרים אמריקאים. "האם אתם קרלישטיינין והלברשטאם?" הם שואלים בבחילה, "עליכם להתקשר תכף ומיד לנו יורק!" רבי ברוך שמשון המבוהל מחייג בלא שהיות לביתו. מן הצד השני מרימה רעייתו את השפופרת. "אל תשאל מה אירע", היא אומרת, "בשעה שתיים ורבע בלילה, רבע שעה לאחר ששוחחנו, צלצל הטלפון בשנית. על הקו היה נציג בית החולים בניו יורק שבישר כי נמצאה כליה מתאימה עבור רבי ראובן!" החוק האמריקאי קובע כי בעת שאותרה כליה מתאימה, מוטל על החולה להודיע תוך שלוש שעות על רצונו לקבל את הכליה. לאחר מכן ניתן לו עוד פרק זמן בן שתיים עשרה שעות שבו עליו להגיע לבית החולים ולעבור את ההשתלה. ברם, אם חולפות שלוש שעות וטרם התקבלה תשובה חיובית מהחולה, הכליה עוברת לחולה הבא ברשימת ההמתנה.

"לך וחפש שני יהודים בקליפורניה באמצע הלילה. השעות חלפו, חלון ההזדמנויות נסגר והכליה עברה לחולה הבא - גוי צעיר שנוקק גם הוא להשתלת כליה."

השיחה מתקיימת באנגלית. רבי ראובן שאינו מבין את המילים, חש את נימתן המלאה בעוגמת נפש, אך כדרכו אינו שואל מיד מה אירע. לאחר זמן מה, כאשר רבי ראובן חש כי נרגעו הרוחות, הוא שואל בנחת לפרש הדברים. רבי ברוך שמשון מביט בו בכאב עמוק ומשיב בקצרה: "גורנישט! היתה כליה מתאימה - לא הצליחו לאתר אותנו - הכליה עברה לחולה הבא!"

איזה מפח נפש, איזו אכזבה! אברך צעיר שוהה בגפו בניו יורק, רחוק מרעייתו, רחוק מילדיו. במשך למעלה משנה הוא נאחז בתקווה הקלושה שאולי סוף סוף יתרחש הנס המיוחל והכליה המתאימה תמצא.

האם ניתן לתאר את החודשים, הימים, הדקות ורגעי הציפייה הארוכים בהם גורלו תלוי ועומד בין חיים גדושי סבל המלווים בטיפולי דיאליזה יומיומיים לבין חיים בריאים ונורמאליים. והנה לאחר תקופה ארוכה, עמוסה ביסורים ותקווה, מופיעה הכליה הנכספת. לפתע נראה כי כל משאלות הלב והתפילות עומדות להתגשם, אך אז ברגע קט כאבחת חרב, מתברר כי התקווה הולכת ומתרחקת, הכליה עוברת לחולה הבא והאיש נידון להמתנה מיוסרת וממושכת שקיצה אינו ידוע.

כיצד מגיב אדם מן השורה לבשורה מדכדכת שכזו? הרי הוא יכול להתעלף על המקום! הוא נתקף בייאוש ודעתו עלולה להיטרף עליו מרוב צער! אולם זאת שכחנו לרגע קט, איננו עוסקים באדם מן השורה.

לא חולף אף רגע אחד ורבי ראובן נוטל את ידיו של מלווהו וקורא בפרץ של שמחה: "הקב"ה הציל אותי! אם לאחר שנה של המתנה מייגעת, הקב"ה זרק אותי לפה לקליפורניה, סימן שהכליה הזו לא מתאימה לי, היא לא טובה עבורי. הכל נעשה בהשגחה, הכל נעשה בחשבון, הקב"ה הציל אותי ממוות לחיים!"

רבי ראובן סוחף את מלווהו לריקוד נלהב באמצע בית החולים. הוא רוקד ומרנן "חסדי ה' כי לא תמנו". הגויים ניצבים מסביב, נועצים בשני היהודים המחוללים עיני עגל תמהות: "כיצד ניתן לרקוד כך בלב כל הצער והסבל?!" אולם מה להם ולדרגותיו הנשגבות של רבי ראובן, האם יודעים הם מהי אמונה חושית, וכי מסוגלים הם לחוש את השכינה הניצבת למראשותיו של חולה?

לימים התברר כי אכן היתה זו כליה וקוץ בה. הכליה היתה מזוהמת והחולה שעבר את ההשתלה מת כעבור זמן קצר. בנוסף לכך, כעבור תקופה התגלה חומר המונע מן הגוף לחדות את האבר המושטל, וכך בסופו של דבר כשנמצאה הכליה המתאימה עבור רבי ראובן, היא החזיקה מעמד בגופו למשך עשר שנים תמימות.

חיות חוץ ממני! כל הזכויות שמורות!"... אך עשו סירב לוותר: "גם לי יש את אותה הזכות לצוד כאן, בדיוק כמו שלך!" טען בלהט.
אמר לו נמרוד: "אתה רוצה לראות מי כאן 'בעל הבית'? נקבע יום ונלחם אחד בשני! מי שינצח הוא יהיה 'בעל הבית' על השדה, ורק הוא יצוד כאן חיות!" מה עשה עשו? כיצד יכול הוא להילחם ברוצח העולמני? פנה ליעקב כדי ליטול ממנו עצה.

אמר לו יעקב: "כל עוד נמרוד לובש את הבגדים הללו - אין לך כל אפשרות לנצח אותו. הדרך היחידה להילחם בו ולנצח אותו, היא רק אם תצליח להוריד לו את הבגדים!"

פנה עשו אל נמרוד ואמר לו: "מה החכמה שאתה נלחם עם בגדיך המיוחדים? לי אין בגדים כאלו! תוריד את הבגדים האלו, נהיה שווים, ואז נלחם!" נמרוד הסכים. הוריד את הבגדים. או אז, עשו הרג אותו ונטל ממנו את הבגדים. וצריך להבין, רבות: איך נמרוד הסכים להוריד את הבגדים? איך הוא לא פחד שבלי הבגדים עשוי מסוגל להרוג אותו? הוא לא הבין שהוא הורג את עצמו בדיים?

יש כאן אימויראדיגער לימוד! נמרוד היה בטוח שהוא הגיבור הגדול ביותר בעולם! עם בגדים, בלי בגדים, הוא הגיבור הגדול, ואין אף לא אחד שמסוגל לנצח אותו! לכן נענה לאתגר שהציב בפניו עשו ופשט את בגדי אדם הראשון.
זה סופו של המתרברב ובטוח כי הוא ואין בלתו!...

המלאכים דאגו שיעקב יזכה בברכות

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל יְעֶקֶב וְנָשָׂה נָא וְאָמַשְׁךָ בְּנִי (כו, בא)

ובמדרש (בראשית רבה טו, יט): "כיון שאמר יצחק ליעקב 'גשה נא ואמושך בני', נשפכו מים על שוקיו והיה לבו רפה כשעוה, וזימן לו הקדוש ברוך הוא שני מלאכים, אחד מימינו ואחד משמאלו, והיו אווזין אותו במרפקו כדי שלא יפול."

"ויבא לו יין" - שואלים בעלי התוספות: מהיכן היה לו יין, הלא אמו הביאה לו רק לחם ומטעמים? אלא המלאך מיכאל הביא לו בקבוק יין מגן עדן. הלא היה אז פסח, צריך ארבע כוסות למצות היום.

"ואוכל מכל" - "מכל טוב שהוא מתוקן לעתיד לבא" (שם טו, ב). רואים כיצד המלאכים פעלו כל מה שנצרך כדי שיעקב יזכה בברכות. ומכאן לומדים יסוד נפלא: כשיש סייעתא דשמיא - אדם לא צריך לדאוג. מן השמים דואגים לו לכל מה צריך. מסדרים עבורו את כל הסידורים הנדרשים, והכל נעשה על הצד הטוב ביותר, עד לפרט האחרון.

הלשון - קולמוס הלב

וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקֹם אֲבִי וַיֹּאכַל מִצֵּיד בְּנֵוֹ בְעֵבֶר תְּבָרַכְנִי נַפְשֶׁךָ (כז, לא)

ובמדרש (תנחומא פרשת תולדות סימן א): "כיון שנכנס הרשע התחיל קורא לאביו בדרון 'יקום אבי ויאכל מציד בני', אבל יעקב לא אמר כן אלא בלשון בקשה, 'קום נא', 'שבה ואכלה', שלשתן לשון בקשה. לשון שפלות וענותנות."

ידוע שמצות כיבוד אב היתה חשובה מאוד בעיני עשו וקיימה בהידור רב, כמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה טו, טו): "אמר רבי שמעון בן גמליאל: כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שמשתי אותו אחד ממאה שמש עשו את אביו."

לפי זה מתעוררת קושיה: אם עשו כל כך מכבד את אביו, מאה פעמים יותר מרבי שמעון בן גמליאל, מדוע אם כן הוא מדבר אל אביו בלשון של חוצפה - 'יקום אבי', שידבר כמו יעקב, בדרך ארץ?

קושיה נוספת: יעקב אבינו בא ליצחק אבינו ומציג את עצמו כעשן. הוא עושה את כל ההשתדלות שאביו לא יכירו: מלביש עורות גדיי עזים על צווארו, על ידו ועל חלקת צווארו, ואומר 'אנכי עשו בכורך'. נו, מדוע לא שינה גם את נוסח דיבורו ודיבר כמו עשו? הלא יצחק מכיר את השפה של עשו, ידע איך הוא מדבר, וכשיעקב מדבר בנוסח העדין שלו - 'קום נא' - הוא מסתכן בכך שאביו יכיר בו שאינו עשו!

יתירה מזו, כשיצחק אמר ליעקב "מה זה מהרת למצוא בני", כיצד הגעת כל כך מהר, עונה לו יעקב: "כי הקהה ה' אלקיך לפני". מה אתה עושה, יעקב? הרי אתה יודע שעשו לא מזכיר שם שמים, וכעת שהנך מזכיר שם שמים - אבא עלול לתפוס את התרמית שלך. איך יעקב נטל על עצמו את הסיכון הזה? התשובה לכך פשוטה: הלשון - קולמוס הלב. עשו רצה לכבד את אביו, עשה כל מה שהוא יכול, אבל את השפה הוא לא יכול לשנות. זו השפה שלו ואין אפשרות לשנותה!

כך גם יעקב אבינו. הוא עשה את כל ההשתדלות הנדרשת כדי שאביו לא יכירו ויכול לישול את הברכות: הלביש את העור על ידיו ועל חלקת צווארו, אבל לשנות את הדיבור, את השפה, שאני אדבר כמו עשו? זה לא נכנס בגדו